LIMBAJ ȘI RETORICĂ ÎN DISCURSUL POETIC ÎN ACCEPȚIA CERCETĂTORILOR

LANGUAGE AND RHETORIC IN POETIC DISCOURSE ACCORDING TO SCHOLARLY INTERPRETATIONS

CZU: 81`42:808 **https://doi.org/10.59295/spd2024u.26**

Elena MALANICI,
ORCID: 0009-0009-9617-4382
e-mail: malanici.elena@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The article discusses themes related to poetic discourse, focusing centrally on language and its rhetoric. Definitions by Paul Valery and I.A. Richards emphasize that poetry uses words to create emotional effects and attitudes, thus highlighting its specificity within language. C. Dascălu adds that literary language involves not only words but also their organization and means of expression, including the evoked imagery. Eugeniu Coșeriu argues that poetic language is not simply an additional function of language but a comprehensive exploration thereof. Thus, poetic discourse is seen as a form of absolute language that exploits all expressive possibilities of the language.*

Keywords: *expressivenes, functionality, poetic discourse, poetic language, rhetoric.*

INTRODUCERE

Limbajul, în accepția lui Eugen Coșeriu, este „o activitate umană care, pe de o parte, este realizată sau exercitată în mod individual de orice om; de pe altă parte, însă, fiecare individ respectă normele instituite în mod istoric, fundamentate pe tradiții comune” [1, p.25]. În cazul discursului poetic, aceste caracteristici se adeveresc, însă este necesar să îl tratăm în mod diferit, deoarece, conform opiniei aceluiași exeget important, una cu care suntem în totalitate de acord, „în limbajul poetic trebuie să vedem limbajul în întreaga lui funcționalitate. Poezia – și prin poezie înțeleg nu doar poezia în sens strict, ci literatură și artă – este locul desfășurării depline a funcționalității limbajului. Uzul poetic al limbii nu este o deviere de la uzul „normal” al limbii, ci lucrurile stau exact invers: toate celelalte modalități ale limbii, ca, de exemplu, limbajul cotidian sau limbajul științific, reprezintă abateri în raport cu limbajul integral, cu limbajul ca atare” [1, p.160].

MATERIALE ȘI METODE

C. Sălăvastru, în *Raționalitate și discurs. Perspective logico-semiotice asupra retoricii*, făcând o analiză a efectului discursului asupra universului cultural, conchide: „Neîndoielnic, secolul nostru este dominat de această tiranie a logosului, de puterea imensă a discursivității, putere în care regăsim, deopotrivă, și marile virtuți ale limbajului, dar și

marile vicii ale lui. Acesta este motivul pentru care investigația limbajului este una dintre cele mai acaparatoare în cultura contemporană” [2, p.59]. Cu siguranță că puterea cuvântului este nemărginită, în perioada contemporană majoritatea persoanelor fiind atente la ce și cum spun. Se realizează nenumărate studii cu privire la diferite tipuri de discurs, însă pe noi ne interesează discursul poetic, întrucât este unul diferit, incifrat, care oferă multiple posibilități de analiză și interpretare. Poetul pune pe hârtie cuvinte, expresii, fraze care nu sunt clare oricărui cititor, doar cititorul avizat le poate descifra și le poate înțelege conotațiile. „Poezia nu există pentru a fi recepționată și înțeleasă de altcineva; pentru determinarea poeziei, acest fapt este total neesențial” [1, p.97], totuși, aceasta plasează discursul poetic pe o treaptă superioară față de celelalte tipuri de discurs.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Literatura este, deseori, definită ca artă a limbajului, așa cum afirmă Paul Valery: „Poezia este o artă a limbajului” [3, p.582] sau „Literatura este și nu poate fi altceva decât un fel de extindere și de aplicare a anumitor proprietăți ale limbajului” [3, p.600].

Preocupându-se de probleme teoretice ale discursului și ale limbajului, I.A.Richards relevă, în lucrarea *Principii ale criticii literare,* că „toate tipurile de discurs au o bază lingvistică comună, dar, ca limbaj, se deosebesc prin întrebuințarea diferită a cuvintelor, a unităților lingvistice” [4, p.254]. Astfel, în cazul discursului poetic, cuvintele sunt folosite „de dragul efectelor – emoții și atitudini produse de referința prilejuită” [4, p.254]. Observăm că atitudinile despre care vorbește exegetul sunt deosebit de importante în acest tip de discurs: „Poezia oferă cele mai clare exemple ale acestei subordonări a referinței la atitudine. Este forma cea mai înaltă a limbajului emotiv” [4, p. 260].

G.Duda, analizând atent ideile lui I.A.Richards, concluzionează că „limbajul poetic era definit ca un tip special de discurs, cu organizare proprie, acum redus la diferite forme de verbalizare, în care interferența dintre referință și atitudinea pe care aceasta o declanșează se manifestă în registrul figurilor și a tipurilor de discurs (direct, indirect sau indirect liber” [5, p.124].

Abordat dintr-o perspectivă modernă de către C. Dascălu, limbajul literar „identifică modul de comunicare poetică realizat în discurs cu suportul întregii organizări a acestuia (verbale, compoziționale...), a tuturor mijloacelor de expresie utilizate (figuri, modalități de expunere etc.), precum și cu implicarea imaginarului denotat (a lumii cu reprezentările ei imagistice) [6, p.6].

Eugeniu Coșeriu, în studiul „Omul și limbajul său”, menționează că „limbajul poetic nu se poate interpreta ca reducere a limbajului la o presupusă „funcție poetică”, și nici ca limbaj ulterior determinat (limbaj + o presupusă funcție poetică). Pe de o parte, limbajul poetic nu reprezintă o reducere a limbajului, pe de alta, nu se adaugă nicio funcție, deoarece diferitele posibilități, care în acest limbaj se actualizează, aparțin deja limbajului ca atare” [1, p.162]. Astfel, discursul poetic este mijlocul prin care limbajul își îndeplinește toate funcțiile și explorează toate posibilitățile existenței sale. Analizând funcția poetică propusă de Roman Jakobson, conchide că „vorbirea poetică ar fi o vorbi-

re absolută, o vorbire în sine, o vorbire în care valabilitatea deține doar ceea ce se spune" [1, p. 100].

„Întrucât poezia este activitatea unui subiect universal, poetul își asumă subiectivitatea universală în clipa în care compune versuri. În acel moment el nu mai este un vorbitor între alții, ci realizează vorbirea în mod absolut – nu în mod relativ, în anumite împrejurări sau ocazii" [1, p.97].

„În interiorul limbajului poetic găsim deplina desfășurare a tuturor posibilităților limbii" [1, p.160]. Retorica, în cazul discursului poetic, valorifică actele de limbaj. Grecia Antică era un mediu favorabil pentru exprimarea publică, retorica dezvoltându-se ca disciplină era, în viziunea lui Aristotel, un corpus de mijloace tehnice cu scopul de a persuada auditoriul și/sau a obține câștigul într-o cauză. Mai târziu, interesul pentru pragmatică se va găsi tot în filosofie la Im.Kant, Ch.Peirce ș.a. Cu timpul, exprimării publice i s-a acordat mai puțină semnificație, punându-se accent pe textele scrise. „O lingvistică a textului a existat dintotdeauna, deoarece această stilistică literară este doar o formă modernă a retoricii antice" [1, p.29].

Încă din perioada antichității latine retorica interferează cu poetica. R. Barthes observă că în evul mediu poeticienii erau și retoricieni. „Retorica era înțeleasă ca studiu al uzului situațional al limbii, adică ca o determinare ulterioară a uzului limbii prin intermediul unei anumite situații, prin raportare la elementele acestei situații. În principiu, aceste trei elemente sunt: 1) vorbitorii și cei cărora aceștia li se adresează, 2) circumstanțele vorbirii sau situația în care vorbirea se realizează și, în sfârșit, 3) obiectul despre care se vorbește. Retorica și-a îndreptat atenția mai ales către textul literar, unde apar raporturi specifice" [1, p.30].

În domeniul analizei literare, domeniul retoricii se împarte între stilistică, poetică, istoria literară și estetică. De-a lungul timpului, fiindu-i eliminată componenta filosofică, retorica devine recunoscută ca artă a stilului, și nu ca artă a discursului. „Aceasta se limitează în principal la studiul formelor limbajului ornamentat, la figuri și la acțiunea oratorică" [7, p.116]. În demersul nostru, ne interesează retorica anume ca o artă a stilului.

Alexandru Mușina, vorbind despre poezia modernă, afirmă: „Cum poezia își este, cumva, suficientă sieși, își conține teoria, discursul despre poezie pare cu atât mai autentic și mai adecvat cu cât imită mai mult, pe cât posibil la toate nivelurile, structura, modul de a fi al discursului poetic propriu-zis" [8, p.19]. De asemenea, vorbește despre faptul că am putea „pune semnul egalității între discurs poetic și poezie" în cazul în care vedem poezia doar ca pe un discurs, dar atunci eliminăm posibilitatea de a fi explorată. Astfel, noi vedem discursul poetic ca pe ceva distinct poeziei.

Pentru scriitorii basarabeni, marea problemă a fost întotdeauna cea a limbajului, care prin actul misterios al transformării dă adevărata artă. De multe ori, ei au fost constrânși să se limiteze la săracele, dar melodioasele mijloace expresive folclorice, la limba uzuală, la oralitate. Odată cu apariția generației ochiului al treilea se conturează un program nou, o altă metodă de a scoate la iveală adevărul, cu o naturalețe aparte a discursului poetic.

Discursul poetic basarabean, în special cel al generației șaptezecite, se caracterizează prin limbaj metaforizant, incifrat, ermetic, ludic. De-a lungul timpului, cultura românească din Republica Moldova a fost înstrăinată în dublu sens: atât de arealul cultural din care face parte organică: cel mioritic, general-românesc, cât și de elementul național formator. Toți poeții basarabeni fără excepție se vor proaspeți, sonori, neprihăniți, mișcându-se spre începuturi, spre izvoare. Așadar, limbajul incifrat, ermetic, parodic, ludic, stilul lapidar, concis caracterizează poezia basarabeană. Firește, poezia generației ochiului al treilea, sincronizată tematic cu cea a colegilor de pe malul drept al Prutului, trădează uneori o elaborație cam muncită, după cum o apreciază Mihai Cimpoi, sub aspect stilistic, practicând asindentonul și silepsa, eliminând – adică – conjuncțiile copulative și încălcând regulile gramaticale și forțând sintaxa pentru a scoate în relief ideea dominantă, situația actuală.

CONCLUZII

În concluzie, discursul poetic, fiind, în accepția lui E. Coșeriu, un limbaj absolut ce conține și valorifică funcțiile semnului lingvistic. Făcând o analiză minuțioasă a limbajului în discursul poetic, avem posibilitatea de a descoperi adevăruri care la prima vedere par a fi neesențiale. Discursul poetic basarabean al generației șaptezeciste, însă, este încifrat, cu multiple deschideri spre probleme general-umane, care au marcat și continuă să reprezinte spațiul nostru mioritic.

REFERINȚE

1. COȘERIU, E. Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.
2. SĂLĂVĂSTRU, C. Raţionalitate şi discurs – perspective logico-semiotice asupra retoricii. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1995.
3. VALERY, P. Poezii. Dialoguri. Poetică și stilistică. București: Editura Univers, 1989.
4. RICHARDS, I.A. Principii ale criticii literare. București: Editura Univers, 1974.
5. DUDA, G. Introducere în teoria literaturii. București: Editura ALL Educational, 1998.
6. DASCĂLU, C. Insurecția respectuoasă. Eseu despre individualul și supraindividualul poetic. Timișoara: Editura Augusta, 2000.
7. OSWALD, D., SCAEFFER J.M. Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului. București: Editura Babel, 1996.
8. MUȘINA, A. Eseu asupra poeziei moderne. Teoria și practica literaturii. Ed. a II-a. Chișinău: Cartier, 2017.